

Мацейків Тетяна

м. Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 7-8 КЛАСАХ

В статті розглядаються методичні засади реалізації етнокультурного складника змісту історії України в 7-8 класах: умови, мета, зміст, форми, методи, технології та засоби навчання.

Ключові слова: методичні засади, реалізація, етнокультурний складник, технології, навчання.

The article deals with the conditions, purpose, content forms, methods, technologies of teaching the ethno-cultural component of the content of the history of Ukraine in 7-8 grades.

Key words: ethno-cultural component, history of Ukraine, conditions, purpose, content forms, methods, technologies.

Нинішній світ переживає період реформування, який характеризується новими життєвими цінностями, зміною цивілізаційної парадигми на основі гуманізму. У преамбулі Статуту ООН наголошується на тому, що для поваги і розвитку людської гідності необхідне широке розповсюдження культури і освіти серед всіх людей на основі справедливості, свободи і миру і взаємного співробітництва. На тлі неоднозначних соціально-економічних і суспільно-політичних змін у світі найважливішою умовою духовного відродження України є визнання культури і освіти пріоритетною сферою соціально-економічного розвитку суспільства.

Згідно з пріоритетом загальнолюдських цінностей, значущістю особистості в культурно-духовному й соціально-політичному розвитку суспільства цінність людини, насамперед, визначається її культурою та пов'язаними з нею рівнем самосвідомості особистості, її почуттям власної гідності. У розвитку національної освіти, підґрунтя якого складають гуманістичні цінності, культура виступає засобом виховання людини XXI століття, з новим мисленням, новим поглядом на життя. Ось чому однією із найважливіших функцій школи сьогодні є розвиток особистісного світу дитини шляхом її опанування духовно-практичним досвідом і культурою

людства, виховання людини культури, здатної до самовизначення і продуктивної творчої діяльності для створення культурного середовища.

У вирішенні цього завдання велика роль відводиться шкільній історичній освіті. Навчання історії в загальноосвітній школі може забезпечити формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу, ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому. Етно-культурний зміст шкільного курсу історії, допомагаючи учням опанувати цінності європейської та світової культури, сприяє усвідомленню абсолютної унікальності національної культури, збагачує особистий світ дитини духовно-моральними та естетичними ідеалами.

Щоб досягти зазначених цілей, важливо системне включення цього змісту у структуру шкільної історичної освіти та засвоєння його учнями на засадах сучасної особистісно-орієнтованої та діяльнісно-компетентної освітньої парадигми. Реалізація етно-культурної складової змісту шкільного курсу історії України надає школярам простір для творчої і дослідницької діяльності, набуття ними ключових і предметних компетентностей.

Проте, аналіз масової практики викладання історії України у загальноосвітніх школах України свідчить, що проблемі реалізації етнокультурної складової змісту та методичного забезпечення вивчення тем етнокультури на уроках історії України не приділяється належної уваги. Майже відсутні методичні посібники, підручники, які обґрунтовують ефективні шляхи формування вмінь працювати з етнокультурним матеріалом, зокрема на уроках історії України у 7-8 класах.

Важливим філософським підґрунтям нашої роботи стали праці М.Кагана, В.Межуєва, В.Огнев'юка, Н.Тверезовської, які розкривають філософсько-аксіологічну сутність освіти як однієї з найважливіших людських цінностей, складову культури людства. Компетентнісний,

культурологічний, діяльнісний підходи до національної самосвідомості здійснено у ряді наукових досліджень А.Бойка, М.Боришевського, В.Жмира, В.Мартинюка, Ю.Римаренка, Б.Ступарика, Д.Тхоржевського та ін., які вважають, що історико-культурна спадщина українського народу є основою формування національної самосвідомості. Шлях до гармонійного існування людства вони пов'язують з розвитком і усвідомленням національних культур.

Для предмета нашого дослідження важливими є також напрацювання сучасних українських вчених-методистів (К.Баханов, А.Булда, В. Власов, Ж.Гаврилюк, Т.Ладиченко, Ю.Малієнко, Г.Серова, О.Пометун, О.Удод, Г.Фрейман та ін.), якими закладено основи методики використання історико-культурологічного матеріалу на уроках історії і в позакласній роботі.

Теоретичний аналіз свідчить, що структурно етнокультурна складова змісту історичної освіти, якщо розглядати її з позиції компетентнісного й діяльнісного підходів до навчання, складається з визначених знань, умінь, навичок, оцінних суджень та емоційних ставлень, що формуються у процесі навчання. Оволодіння ними має забезпечити розвиток національної свідомості школярів, становлення відповідних громадянських якостей особистості [2].

Методичними засадами реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах є сукупність умов, мети, змісту, форм, методів, технологій і засобів, що покладені в основу компетентнісно орієнтованої навчально- методичної діяльності вчителя у процесі навчання учнів етнокультурного компонента історії України в 7-8 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що реалізація етнокультурної складової змісту Історії України у 7-8 класах передбачає:

- послідовний і внутрішньо узгоджений розподіл навчального етнокультурного матеріалу за семестрами і роками навчання, з урахуванням

усіх знань, умінь і навичок, змістового компонента, кінцевого результату та особливостей попередньої підготовки учнів;

-цілеспрямоване планування навчального процесу з урахуванням оптимальної послідовності у розташуванні навчального етнокультурного матеріалу за темами;

-перехід від простих систем і структур до складних, від конкретних до загальних, і навпаки;

-вивчення наступного навчального матеріалу тільки після міцного засвоєння попереднього;

-чітке виокремлення головного, суттєвого в матеріалі, що вивчається, намагання його систематизувати, узагальнити і класифікувати учнями;

-передумання теоретичних занять практичним, методично обґрунтоване чергування теоретичних і практичних занять;

-пошук можливостей комплексного використання знань, умінь і навичок під час проведення різноманітних занять.

На основі здійсненого аналізу реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах у контексті положень законодавства про освіту, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та чинних навчальних програм нами визначено низку вимог до цього напрямку освіти, серед них: науковість навчального змісту; побудова навчального процесу в контексті особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів на основі принципів гуманізму й демократизму, використання активних форм і методів навчальної діяльності, забезпечення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до чинного стандарту освіти і навчальних програм; урахування психологічних і фізіологічних особливостей дітей відповідного віку у процесі навчання тощо. Проте ці дидактичні вимоги можуть бути реалізовані через певний навчальний історичний зміст і потребують урахування історико методичних умов, адекватних особливостям предмета, що визначають методичні засади зазначеної проблеми.

Теоретичні розвідки дозволили обґрунтувати такі методичні умови реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах: системність і наступність у реалізації етнокультурної складової змісту історії України; акцентування етнокультурного компонента у формуванні предметних компетенцій учнів; подання етнокультурного змісту з позицій полікультурності, толерантності, відповідності культурно-історичному контексту; систематичне застосування інтерактивних методів навчання; обов'язкове проведення з учнями практичних занять.

Констатувальні дослідження масової практики навчання історії України засвідчили, що в загальноосвітньому навчальному закладі недостатньо реалізується потенціал етнокультурної складової змісту. Встановлено, що за умов використання вчителями традиційної методики навчання історії найбільша кількість учнів знаходиться на початковому (0,31) і середньому (0,38) рівнях сформованості компонентів предметної історичної компетентності. У процесі теоретичного дослідження проблеми та за результатами констатувального етапу експерименту було з'ясовано, що ефективність методичних засад реалізації етнокультурної складової змісту історії України виявляється у сформованих елементах історичних компетенцій учнів (хронологічної, логічної, інформаційної, мовленнєвої, аксіологічної) як результат навчальної діяльності.

Проаналізувавши рівні сформованості цих компонентів на предмет виявлення в них етнокультурних знань, умінь, навичок і ставлень, можемо зробити висновок про ефективність чи неефективність методики (методичних засад) навчання, у ході якого реалізується етнокультурний зміст.

Пропонована методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах характеризується єдністю умов, мети, змісту, форм, методів, прийомів, технологій і засобів, орієнтованих на залучення учнів під час вивчення історії України до цілеспрямованого опрацювання етнокультурного матеріалу, на розвиток здатності учня розуміти його зміст,

визначати особистісний смисл, вироблення світоглядного плюралізму й толерантності. Результати формувального етапу експерименту виявили значні зрушення у формуванні компонентів предметної історичної компетентності учнів як результату навчальної діяльності. Аналіз рівнів сформованості історичних компетенцій на предмет виявлення в них етнокультурних знань, умінь, навичок і ставлень підтвердив ефективність обраних методичних засад навчання, у ході якого реалізовувався етнокультурний зміст. Статистична перевірка результатів еспериментального навчання підтвердила коректність припущення та ефективність методичних засад реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах загальноосвітнього навчального закладу, що свідчить про досягнення мети і завдань дослідження.

Отже, проблема формування компетентності учнів в етнічній сфері є однією з актуальних у педагогічній теорії та практиці. Об'єктивна важливість досліджуваної проблеми зумовлена реальністю сучасного українського соціуму. Як важливий фактор навчальної діяльності учнів етнокультурна історія України характеризується динамічним взаємозв'язком методологічного, мотиваційного та науково-методичного аспектів.

Теоретичне й практичне розв'язання поставленої наукової проблеми, яке пов'язане з реалізацією основних концептуальних положень дослідження, сприяло розкриттю напрямків поліетнізації навчально-виховного процесу з історії. Визначені параметри вивчення етнокультурної історії України у шкільному курсі історії забезпечують їх науковість, повноту, доступність, варіативність, широту, природність і цілісний підхід до розв'язання досліджуваної проблеми.

За концептуальними положеннями дослідження етнокультурна складова змісту історії України (7-8клас) розглядається на трьох наукових рівнях: глобальному, регіональному та локальному. Це дає можливість формувати особистість школяра, його компетентність в етнічній сфері шляхом пізнання дійсності від рідного до чужого, від близького до далекого,

від національного до планетарного, світового. Такий підхід забезпечує засвоєння учнем соціально-історичного досвіду у вигляді знань, узагальнених способів дій, без чого неможливе ні відтворення, ні примноження загальнолюдських цінностей.

Проведене дослідження підтвердило думку про те, що методика реалізації етнокультурної складової історії України як засобу формування компетенцій учнів в етнічній сфері має ряд етапів:

- а) підготовка учнів, яка забезпечує певний запас знань та умінь, мовних пізнавальних засобів, необхідних для вивчення етнокультурної історії України;
- б) створення позитивного ставлення до навчальної діяльності у зазначеному напрямі;
- в) організація творчої навчальної діяльності учнів у процесі набуття етнокультурних знань.

У нашому дослідженні були визначені критерії сформованості етнокультурних знань учнів 7-8 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Їх показники розкривають комплексні досягнення в навчанні історії: позитивний розвиток потреб і мотивів у діяльності учня; розвиток інтелекту; цілісне і світоглядне сприйняття навколишнього етнокультурного середовища.

Удосконалення методів, форм та засобів вивчення етнокультурної складової змісту історії України, на нашу думку, передбачає ознайомлення учнів з методологією історичної науки, формування правильних підходів до класифікації суспільних стосунків, що є основою вивчення історії населення, його діяльності, культури, побуту тощо. Формування етнокультурних знань учнів поліпшується, якщо:

- а) вони виробляються на індуктивно-практичній основі з поступовим залученням елементів дедуктивних міркувань;
- б) максимально використовується принцип наочності;
- в) організовується різноманітна діяльність учнів, види якої систематично чергуються.

Отже, методика вивчення етнокультурної історії України як засобу формування компетенції учнів в національній сфері носить універсальний характер, володіє значним поліваріантним потенціалом. З практичного погляду реалізація її основних методичних ідей, принципів побудови і розв'язання поставлених завдань доступна як початкуючому вчителю історії, так і вчителю – фахівцю. Ця система може з успіхом застосовуватися як в профільних класах так і в звичайних класах загальноосвітніх шкіл. Досвід використання даної методики вивчення етнокультурної історії України свідчить про те, що за основними методико-педагогічними критеріями її ефективність, порівняно з класичними формами вивчення у школі історії значно вища традиційної.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Баханов К.Механізми запровадження компетентнісного підходу в навчанні історії в школі[Текст] / Костянтин Баханов // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. - 2013. - №1/2. - С. 3 - 7.
- 2.Гупан Н. Нові підходи до відбору і структурування змісту підручника з історії України / Нестор Гупан // Історія в школах України. - 2008. - №9. - .С. 3 - 4.
- 3..Каган М.С. Философская теория ценности [Текст] / М.С.Каган.- Спб.,1997. – 205 с.
- 4.Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука: логико-методологический анализ [Текст] / Э.С.Маркарян.-М.:Мысль,1983.-196с.
- 5.Савченко О.Я.Зміст шкільної освіти на рубежі століть[Текст] / О. Я. Савченко// Шлях освіти. - 2000. - №3. - с. 2 - 6.
- 6.Пометун О.Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті /Олена Пометун //Історія в школах України. - 2007. - №6. - С. 3 - 12.